

Poročilo o evalvaciji projekta »Tradicionalni slovenski zajtrk«

mag. Matej Gregorič

Vida Fajdiga Turk

Mojca Gabrijelčič Blenkuš

Mitja Vrdelja

Ljubljana, 2012

KAZALO

1	Uvod	3
1.1	Opis projekta	3
2	Metodologija in opis vzorca	5
2.1	Načrt šole / vrtca	5
2.2	Vprašalnik za kontaktno oziroma odgovorno osebo šole / vrtca	6
3	Rezultati.....	6
3.1	Načrt šole / vrtca	6
3.2	Vprašalnik za kontaktno oziroma odgovorno osebo šole / vrtca	14
4	Zaključki	21
5	Viri	24

1 UVOD

Privzganje zdravih prehranskih navad je najbolj učinkovito zgodaj v otroštvu, ko otroci najbolj sprejemajo vrednote družine. Uravnoteženo prehranjevanje v obdobju odraščanja je pomembno, ker omogoča optimalno zdravje, rast in intelektualni razvoj, hkrati pa preprečuje nastanek zdravstvenih težav in z njimi v otroštvu ali odrasli dobi povezanih bolezni. Čeprav raziskave kažejo, da se zajtrkovanje med otroci in mladostniki v zadnjih letih nekoliko izboljšuje, pa med tednom še vedno nikoli ne zajtrkuje skoraj tretjina slovenskih mladostnikov, kar predstavlja resen javnozdravstveni problem. Rednost zajtrkovanja med mladostniki s starostjo upada, slabše je tudi v skupinah mladostnikov z nižjim socialno-ekonomskim položajem.

Namen projekta »Tradicionalni slovenski zajtrk« je izobraževati, obveščati in ozaveščati šolajočo mladino in vzporedno v določenem obsegu tudi širšo javnost o pomenu zajtrka v okviru prehranjevalnih navad, pomenu in prednostih lokalno pridelanih živil slovenskega izvora, pomenu kmetijske dejavnosti za okolje in pomenu čebelarstva za kmetijsko pridelavo, gospodarske dejavnosti in širše okolje. Pomembno je tudi splošno ozaveščanje mladine o pomenu zdravega načina življenja, vključno s pomenom telesne dejavnosti za zdravje. Pri spodbujanju uživanja zajtrka ima ključno vlogo družina, zelo pomembno vlogo pa imajo tudi šole in vrtci, ki naj bi spodbujali redno uživanje zajtrka. Šolsko in vrtčevsko okolje je namreč prostor, kjer otroci preživijo pomemben del dneva večino dni v tednu, zato je prav, da jim omogočamo dostopnost do ustreznih informacij o zdravem prehranjevanju in omogočamo zdrave izbire.

1.1 Opis projekta

V Sloveniji so že pred uvedbo projekta "Tradicionalni slovenski zajtrk" potekale nekatere aktivnosti, ki so spodbujale zdrav način prehranjevanja. Čebelarska zveza Slovenije je tako v preteklih petih letih izvajala izobraževalno akcijo »En dan za zajtrk med slovenskih čebelarjev v slovenskih vrtcih«. Akcija je bila namenjena predvsem izobraževanju in ozaveščanju otrok o pomenu čebel in čebeljih pridelkov za zdravje ljudi in okolje. Na osnovi teh pozitivnih izkušenj je Čebelarska zveza Slovenije predlagala vse-slovenski projekt, ki bi vključeval tudi ostale pridelovalce slovenske hrane. Pobudo o sodelovanju so sprejela tri ministrstva – Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvo za šolstvo in šport in Ministrstvo za zdravje. Poleg navedenih ministrstev so bili partnerji v projektu tudi Čebelarska zveza Slovenije, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Gospodarska zbornica Slovenije-Zbornica živilskih in kmetijskih podjetij in Inštitut za varovanje zdravja RS. Sodelovalo je tudi Gospodarsko interesno združenje mlekarstva in Kmetijsko svetovalna služba Slovenije. Osnovni cilj projekta je bil predstaviti otrokom pomembnost zajtrka in uživanje doma pridelane hrane v današnjem času ter predstavitev kmeta kot pridelovalca hrane in čebele, ki je tesno povezana s kmetijstvom in pridelavo hrane. Posredno je bil cilj projekt še tesneje povezati pomembne resorje in inštitucije pri skupnih aktivnostih ter zainteresirati

ponudnike lokalno pridelane/predelane hrane na eni strani in šole oziroma vrtce na drugi strani, da bi vzpostavili kratke verige in s tem spodbudili lokalno trajnostno oskrbo. Dolgoročno se želi s projektom vplivati na izboljšanje prehranjevalnih navad, s poudarkom na rednem uživanju zajtrka, na pogostejše vključevanje lokalno pridelane hrane ter večje vključevanje vzgojno-izobraževalnih vsebin, ki poudarjajo pomen kmetijstva in čebelarstva, pravilne in zdrave prehrane, živilske industrije, telesne dejavnosti za zdravje ter ohranjanja čistega okolja.

Vlada RS se je na 145. redni seji 28. julija 2011 seznanila z namenom, cilji in izhodišči izvedbe projekta »Tradicionalni slovenski zajtrk« in projekt tudi podprla. Inštitut za varovanje zdravja RS je pripravil strokovne podlage za izvedbo projekta in nabor zajtrkov, ki se tradicionalno uporabljajo v slovenskem prostoru. Čebelarstva zveza Slovenije je organizirala donacijo medu, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije preko Kmetijsko gozdarskih zavodov, Zbornica živilskih in kmetijskih podjetij in Gospodarsko interesno združenje mlekarstva pa so organizirali donacijo mleka, jabolk, masla in kruha. Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano je organiziralo distribucijo živil in vodilo koordinacijo projekta. Ministrstvo za šolstvo in šport pa je z okrožnicami obveščalo vrtce in osnovne šole o projektu, ter skupaj z Ministrstvom za zdravje in Inštitutom za varovanje zdravja RS nudilo strokovno podporo projektu.

Vsi sodelujoči v projektu so pripravili predlog vzgojnih in učnih vsebin, kot podporo vrtcem in šolam za izvedbo dejavnosti. Za projekt so bile pripravljene tudi številne komunikacijske aktivnosti, v tem okviru sta bili izvedeni tudi dve novinarski konferenci, na katerih so sodelovali partnerji projekta. Prva novinarska konferenca (17. avgusta 2011) je bila namenjena seznanitvi s projektom, druga pa podpora samemu dogodku (18. novembra 2011). Za večji informacijski pretok je Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano vzpostavilo posebno spletno stran (www.tradicionalni-zajtrk.si), ki je predstavljala glavni vir informacij in enotno informacijsko točko, povezana pa je bila tudi s spletnimi stranmi vključenih inštitucij.

V okviru projekta je bil za vse šolarje in predšolske otroke izdelan tudi poseben časopis Tradicionalni slovenski zajtrk, ki je bil natiskan v nakladi 300.000 izvodov. Namenjen je bil podpori projektu, saj je vseboval informacije za otroke, učitelje in vzgojitelje ter širši promociji projekta. Tako je vsebinsko obravnaval pridelavo in predelavo hrane, pomen čebel za kmetijstvo, naravo in človeka, pomen kmeta in kmetijstva za pridelavo hrane ter pomen lokalno pridelane hrane, pomen vsakodnevnega zajtrkovanja ter dnevne redne telesne dejavnosti. V časopisu se je tudi objavil likovni in literarni natečaj.

Pripravila so se izhodišča za likovni in literarni natečaj, ki je vsebinsko dopolnjeval projekt - teme natečajev so bi bile vezane izključno na vsebine iz »časopisa«. Vsa prispela dela posameznega sklopa natečaja so pregledale in ocenile komisije, ki so upoštevale ustvarjalnost prispelih del, njihovo atraktivnost in skladnost z napotki. Komisije so ocenjevale dela po sklopih, in sicer likovno delo (predšolski otroci - vrtec), panjsko končnico (prvo in drugo triletje osnovne šole), literarno delo (tretje triletje osnovne šole) ter slogan in logotip (vse starostne skupine otrok). V vsakem sklopu so se izbrala najboljša tri dela, ki so bila tudi nagrajena. Odziv na likovni in literarni natečaj je

bil izjemen, saj je bilo prejetih 4.500 del, in sicer 1.030 likovnih del, 2.631 panjskih končnic, 501 literarnih del ter 338 sloganov in logotipov.

V petek, 9. decembra 2011 je v Državnem zboru RS potekala zaključna prireditev projekta s podelitvijo nagrad nagrajencem likovnega in literarnega natečaja.

Zajtrk je potekal 18. novembra 2011, ko so osnovne šole in vrtci razdelili otrokom za zajtrk donirana živila in sicer kruh, maslo, méd, mleko in jabolka. V projekt so se z donacijo živil vključila živilsko-predelovalna in kmetijska podjetja, zadruga, fakulteti, šolski center, Kmetijski inštitut Slovenije, kmetje in čebelarska društva. Živila so dostavili donatorji sami, kjer pa to ni bilo mogoče, se je projektu pridružil tudi Mercator, ki je poskrbel za distribucijo živil. Na vrtce in osnovne šole je bilo za zajtrk dostavljenih več kot 19.000 kg kruha, 2.600 kg masla, 53.600 litrov mleka, 3.220 kg medu in 32.000 kg jabolk. V projekt je bilo skupaj vključenih okoli 268.000 otrok, vzgojiteljev in učiteljev (160.242 otrok v osnovnih šolah in 84.692 otrok v vrtcih). Projekt je potekal na 1.535 lokacijah, in sicer na 828 osnovnih šolah in 707 vrtcih oziroma njihovih enotah.

2 METODOLOGIJA IN OPIS VZORCA

Delovna skupina na Inštitutu za varovanje zdravja RS je v začetku šolskega leta 2011/2012 po strokovnih kriterijih, strokovni literaturi in na podlagi izkušenj pripravila načrt evalvacije projekta Tradicionalni slovenski zajtrk. Ker smo želeli zajeti čim več vidikov delovanja projekta, smo delo organizirali večplastno. Želeli smo oceniti stanje na nivoju šol in vrtcev, kjer je projekt v osnovi deloval - zanimalo nas je, če je bil uspešen in kako je deloval. Želeli smo ugotoviti, kaj se je dogajalo na nivoju vrtčevskih in šolskih otrok, kjer je bilo ključno vprašanje, ali je projekt učinkovit in ali dosega svoj namen. Zanimalo pa nas je tudi učinkovitost projekta na nivoju vseh vpletenih sektorjev, inštitucij in drugih organizacij. Vrednotenje je potekalo tako, da nas je pred uvedbo projekta zanimalo kakšen način izvedbe projekta so si zastavili vrtci in šole, kakšne spremljevalne aktivnosti so ob tem planirali ter morebitne težave, ki so jih ob tem zaznali. Po izvedbi projekta pa nas je zanimalo ali so šole in vrtci dosegli pričakovane rezultate, kako podporne so bile posamezne inštitucije/organizacije ter kakšen napredek je bil zaznan na nivoju otrok. Zanimalo nas je tudi, ali so otroci dobili dovolj podpore tudi od oseb v okoljih, kjer preživijo večino časa, torej pri starših, učiteljih in vzgojiteljih. Od odgovornih za izvedbo projekta na šolah in v vrtcih smo želeli tudi izvedeti kako so ocenili uspešnost projekta ter kakšni so njihovi predlogi oz. priporočila za nadaljevanje projekta.

2.1 Načrt šole / vrtca

Šole in vrtce smo zaprosili, da v prvi polovici meseca novembra 2011 pripravijo načrt izvedbe projekta in ga najkasneje do pričetka izvedbe projekta (do 17.11.2011) posredujejo preko spletne ankete. V vzorec smo vključili vse šole in vrtce. Vprašalnik o načrtu izvedbe projekta je izpolnilo 134 šol (27,5%) in 39 vrtcev (11,1%). Prvi del načrta je vseboval vprašanja glede načina izvedbe projekta, drugi del pa je vseboval vprašanja o spremljevalnih aktivnostih/dejavnostih. V prvem delu nas je podrobneje

zanimal način prejema obvestila o projektu, časovna opredelitev ponudbe zajtrka, način predvidene delitve zajtrka, čas, ki ga bodo namenili izvedbi projekta, predvidevanja o izvedbi medpredmetnega povezovanja ter kontinuiranost obravnavane teme. V drugem delu pa smo podrobneje spraševali o vrstah planiranih spremljevalnih dejavnosti/aktivnosti za spodbujanje uživanja zajtrka med otroci, učenci, delavci šol/vrtcev, starši ter glede načina sodelovanja s sodelujočimi deležniki. Na koncu nas je zanimalo tudi ali so imele šole in vrtci pri načrtovanju projekta kakršne koli težave. Iz spletne aplikacije so bili podatki prečiščeni in pregledali ter predstavljeni v osnovnih frekvencah.

2.2 Vprašalnik za kontaktno oziroma odgovorno osebo šole / vrtca

Ta je bila zadolžena za koordinacijo dela na šoli oz. v vrtcu, vključno s pripravo načrta izvedbe in spremljajočih aktivnosti. Po zaključku projekta smo odgovorne delavce na šolah in vrtcih zaprosili, da do začetka decembra 2011 izpolnijo spletno anketo, ki je vrednotila izvedbo projekta. Vprašanja so bila kvantitativna, zaprtega tipa, v posameznih segmentih nadgrajena z odprtimi vprašanji.

Vprašalnik je vseboval vprašanja o celotni izvedbi aktivnostih, ki so jih opredelili v načrtu projekta, o uspešnosti sodelovanja s posameznim deležniki pri projektu, o celotni izvedbi spremljevalnih dejavnosti za učence / otroke, delavce šole / vrtca, starše itd., kot so jih opredelili v načrtu projekta, o številu likovnih del, ki so jih ustvarili na šoli oz. v vrtcu, o strinjanju s posameznimi trditvami, o uspešnosti projekta na šoli oz./ v vrtcu na splošno ter o predlogih oz. priporočilih za nadaljevanje projekta.

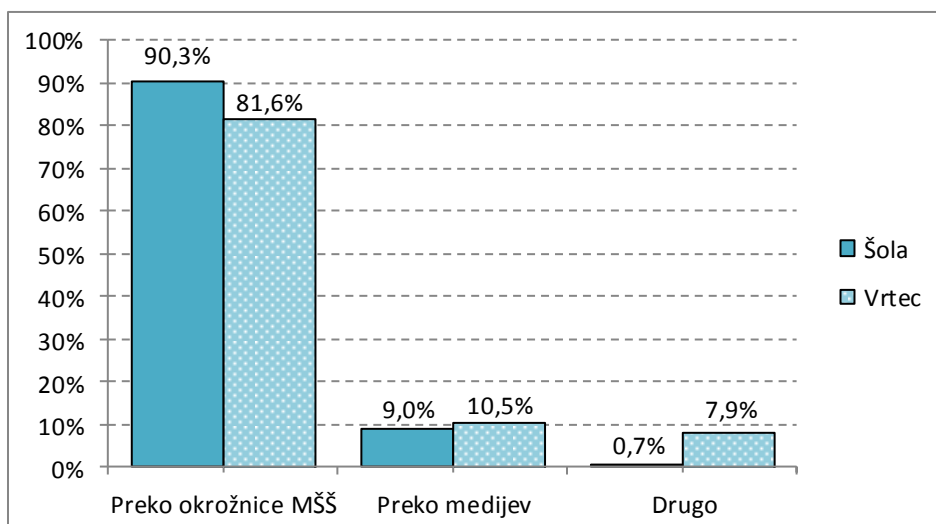
Iz spletne aplikacije so bili podatki prečiščeni in pregledali ter predstavljeni v osnovnih frekvencah. Vprašalnik je izpolnilo 537 vzgojno izobraževalnih zavodov, od tega 393 šol in 144 vrtcev, kar predstavlja 80,7% vseh osnovnih šol in 41,1% vseh vrtcev (brez enot).

3 REZULTATI

Rezultati so prikazani ločeno glede na stanje pred uvedbo projekta (načrt izvedbe) in po izvedbi projekta (vprašalnik za odgovorne oz. kontaktne osebe).

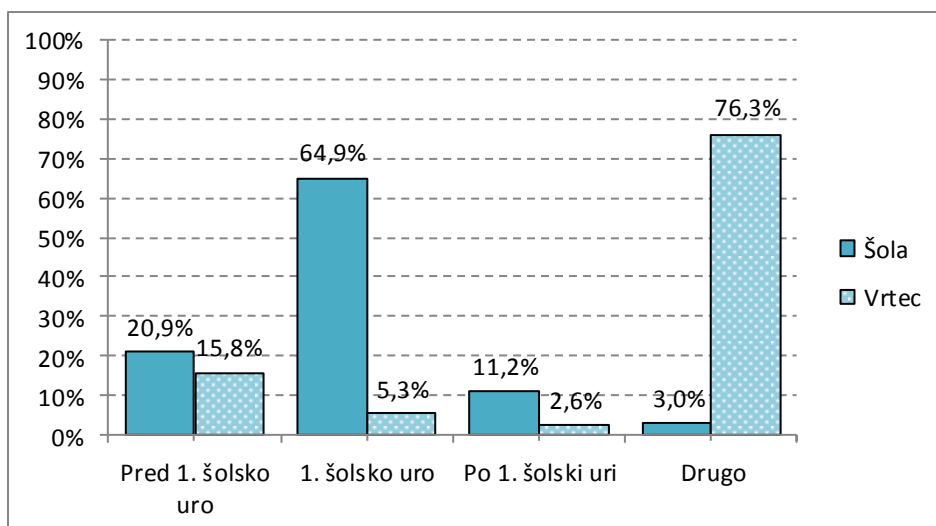
3.1 Načrt šole / vrtca

Vsi vrtci in šole so bili o projektu obveščeni z okrožnicami Ministrstva za šolstvo in šport, vendar so odgovorne osebe v vzgojno - izobraževalnih zavodih okrožnico posredovale 88,4% anketiranim, ki so poročali, da so bili obveščeni preko okrožnice. V ostalem so bili vzgojno - izobraževalni zavodi s projektom seznanjeni še preko medijev (v 9,3%), 2,3% pa se jih je seznanila s projektom preko drugih virov. Kot drugi vir informacij so navajali udeležbo na delavnici Čebelarke zveze Slovenije, v septembru 2011, preko čebelarjev in preko ravnateljice (Slika 1).

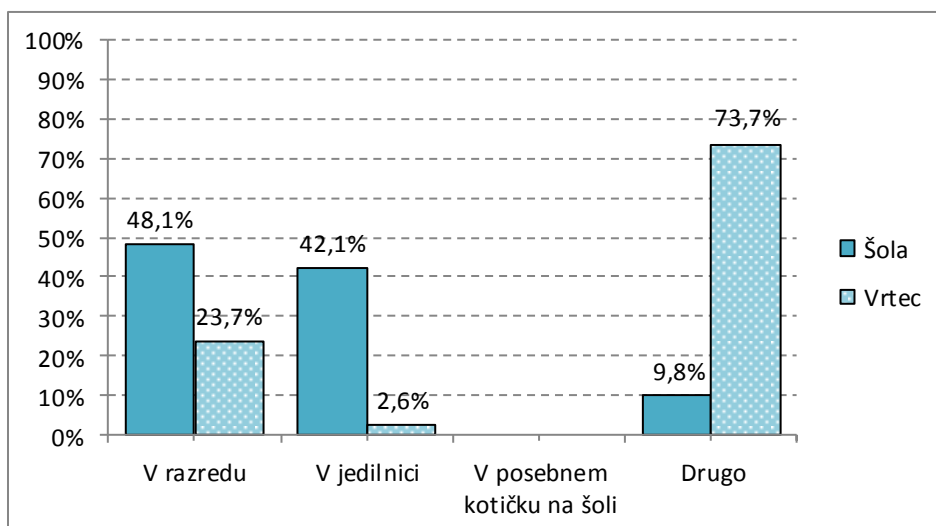
Slika 1: Delež šol in vrtcev, glede na način seznanitve s projektom

Skoraj dve tretjine šol bo svojim učencem ponudila zajtrk prvo šolsko uro, dobra petina pred prvo šolsko uro in 11% po prvi šolski uri. Šole so pod drugo navajale, da bodo ponudile zajtrk ob času razredne ure, v kombinaciji predure in prve šolske ure in ob 8. uri. Več kot tri četrtine vrtcev je kot čas ponudbe zajtrka navedlo drugo izbiro. Pod drugo je 48% vrtcev navedlo, da bodo zajtrk ponudili ob osmi uri, 45% bo zajtrk ponudilo v času običajnega vrtčevskega zajtrka, en vrtec pa v času za malico in eden med sedmo in osmo uro (Slika 2).

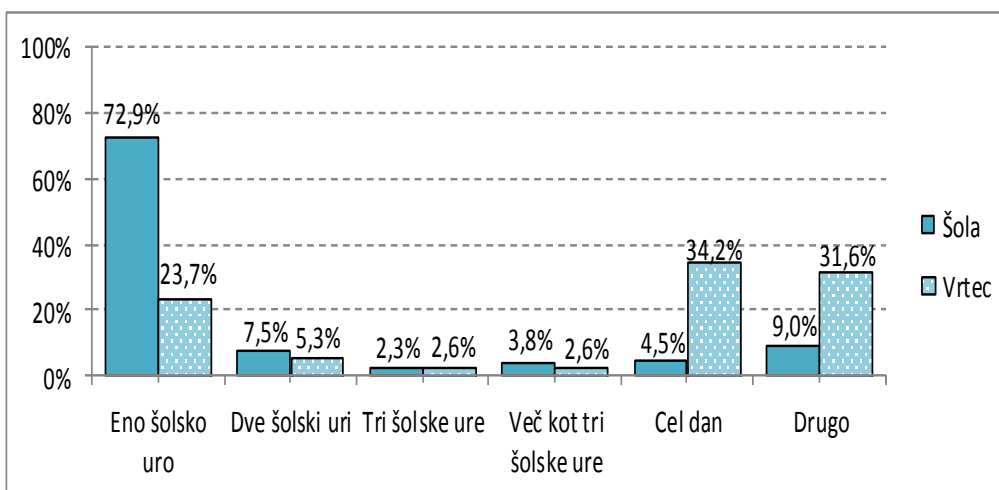
Slika 2: Delež šol in vrtcev, glede na čas ponudbe zajtrka ob projektu

Glede na kraj ponujenega zajtrka se je 48% šol odločilo, da bo zajtrk učencem ponudilo v razredu, 42% šol pa v jedilnici. Šole so pod drugo, takih je bilo 9,8%, navajale kombinacijo razredov in jedilnice, ena šola pa je navedla večnamenski prostor. Skoraj tri četrtine vrtcev je kot kraj ponujenega zajtrka navajalo drugo in sicer so vsi navedli igralnice oz. oddelke (Slika 3).

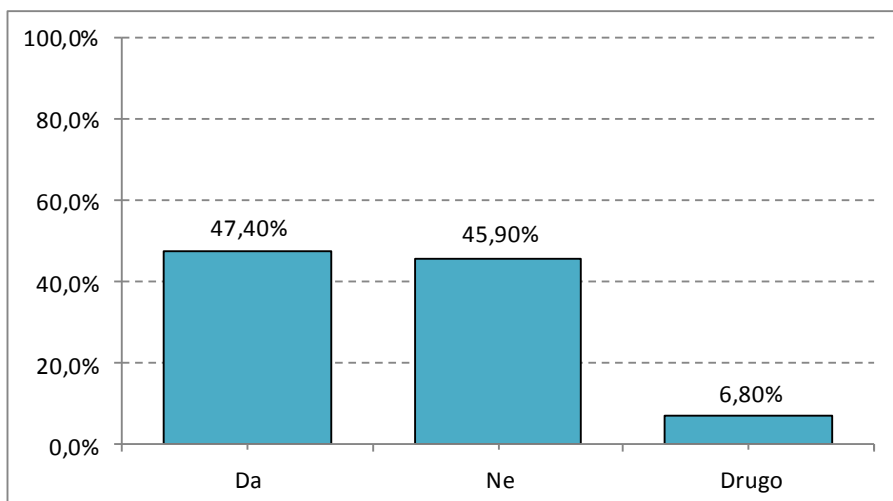
Slika 3: Delež šol in vrtcev, glede na kraj ponujenega zajtrka ob projektu

Glede na čas, ki ga bodo vrtci in šole namenili projektu, je kar 73% šol navedlo, da naj bi projektu namenilo eno šolsko uro, skoraj 35% vrtcev pa kar cel dan (Slika 4).

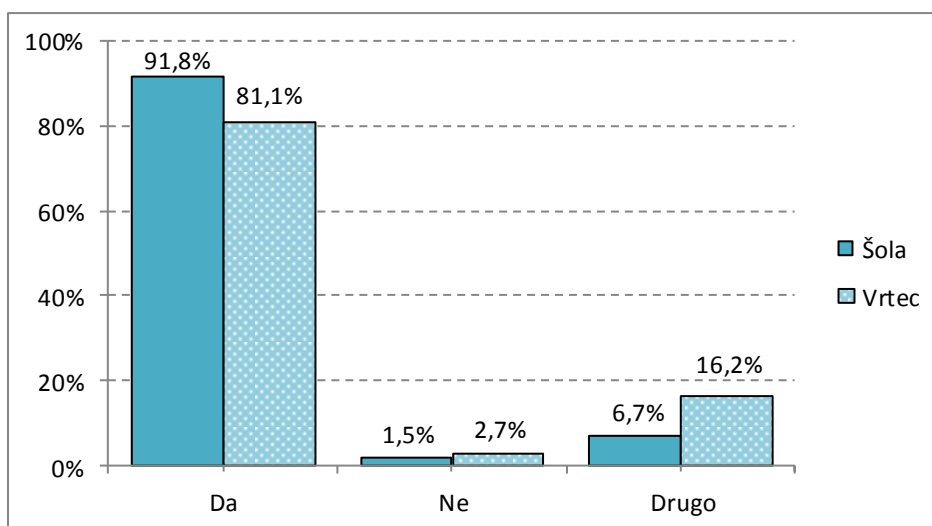
Slika 4: Delež šol in vrtcev, glede na čas, ki ga bodo izvedbe namenili projektu

Delež šol, ki so predvidevale medpredmetno povezovanje na dan izvedbe projekta (47%) in delež tistih šol, ki niso predvidevale medpredmetnih povezav (46%), sta si zelo podobna in se razlikujeta le za 1,5%. Pod drugo so šole navajale, da bodo imele dan dejavnosti, naravoslovni dan, obisk čebelarjev ipd. Šole so za medpredmetno sodelovanje najpogosteje navajale gospodinjstvo, sledijo ostali naravoslovni predmeti (najpogosteje naravoslovje, biologija, spoznavanje okolja, telesna vzgoja), nekaj manj pa je družboslovnih predmetov (najpogosteje likovna vzgoja, glasbena vzgoja, geografija, zgodovina) (Slika 5).

Slika 5: Delež šol, glede na medpredmetno povezovanje na dan projekta

Kar 92% šol je navedlo, da bo obravnavalo temo projekta tudi bolj kontinuirano, medtem ko le 1,5% šol teme ne bo obravnavalo kontinuirano. Šole so pod drugo navajale obravnave pri različnih predmetih (gospodinjstvo, naravoslovje, športna vzgoja) in predavanja o zdravi prehrani. Kar 81% vrtcev bo obravnavalo temo projekta tudi bolj kontinuirano, le 2,7% vrtcev teme ne bo obravnavalo kontinuirano (Slika 6). Vrtci pa so pod drugo poudarili, da je zajtrk že del njihovih vsakodnevnih dejavnosti, in redno opozarjajo na pomen le-tega. V tabeli 1 so podrobneje prikazani načini, kako so si šole in vrtci zadali kontinuirano obravnavanje tematike projekta.

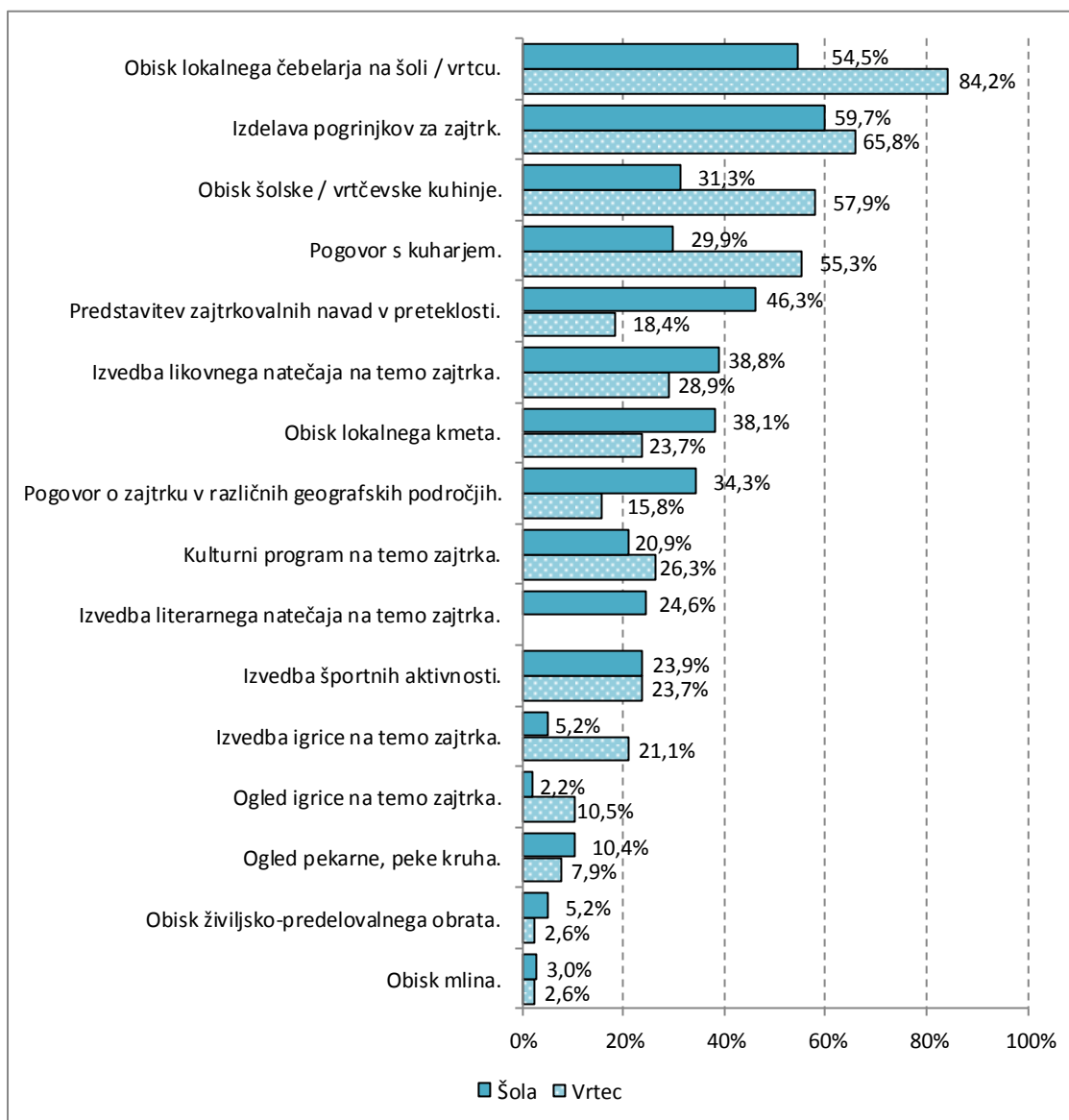

Slika 6: Delež šol in vrtcev glede na kontinuirano obravnavanje teme projekta

Tabela 1: Načini kontinuirane obravnave teme v šolah in vrtcih

Aktivnosti	Šole	Vrtci
Med poukom	Razredne ure, medpredmetno povezovanje, podaljšano bivanje, jutranje varstvo, pogovori.	
Dejavnosti	Interesne dejavnosti, naravoslovni dnevi, tehnični dnevi, delavnice, razstave učencev.	Pogovori, predstavitev teme, delavnice, igra.
Sodelovanje s starši	Roditeljski sestanki, govorilne ure.	Pogovori in predavanja.
Povezovanje z drugimi projekti	Shema šolsko sadje, Eko šola, Zdrava šola.	Zdrav vrtec.
Tekstovni viri	Obvestila, publikacije, oglasna deska.	Oglasna deska.
Multimedijski viri	Šolski radio, šolska spletna stran.	
Spodbujanje zajtrkovanja	Ponudba zajtrka enkrat na mesec.	Vsakodnevno zajtrkovanje je redna dejavnost.
Drugo:	Ankete, intervjuji, glasovanje za najljubši zajtrk.	Obisk čebelarja, obisk eko kmetije.

Najpogostejše spremljevalne dejavnosti v vrtcih in šolah za spodbujanje zajtrka, ki so jih predvidevale v načrtu šole in vrtci so: obisk lokalnega čebelarja, izdelava pogrinjkov za zajtrk, obisk šolske/vrtčevske kuhinje ter pogovor s kuharjem (Slika 7).

Slika 7: Deleži šol in vrtcev glede na načrtovane spremljevalne dejavnosti ob projektu

V nadaljevanju navajamo predvidene načine sodelovanja s posameznimi deležniki, ki so jih šole in vrtci opredelili v načrtu projekta (Tabela 2).

Tabela 2: Načini sodelovanja s posameznimi deležniki, kot so jih šole in vrtci opredelili v načrtu projekta

Deležniki v projektu	Načini vključevanja
Celoten učiteljski / vzgojiteljski zbor	Najpogostejši načini, ki so jih navajale šole so vključevanje in izobraževanje učencev glede na to tematiko, sodelovanje pri promociji TSZ, vodenje razrednih ure na ustrezno tematiko, sodelovanje pri izvedbi, poročanje na konferencah, planiranje in izvajanje dejavnosti, pomoč pri razdeljevanju zajtrka in kot zgled sodelovati pri zajtrku. Vrtci so najpogosteje navajali vključevanje in izobraževanje otrok, pomoč pri organizaciji in izvedbi projekta, promocija, spodbujanje k uživanju zajtrka, ter planiranje in izvedba dejavnosti.
Posamezni učitelji / vzgojitelji	Učitelji bodo prisotni na zajtrku, v svojih razredih bodo vodili dejavnosti na temo projekta, s projektom bodo seznanili učence, opozarjali na pomembnost zajtrka, pomoč pri organizaciji in izvedbi projekta, priprava kulturnih programov, razstav itd. Vzgojitelji bodo otroke spodbujali in učili o pomembnosti zajtrka, pomoč pri organizaciji in izvedbi projekta, priprava aktivnosti, animacija otrok v svojih oddelkih, v projekt vključevali starše.
Vodstvo šole / vrtca	Vodstvo šol se bo v projekt vključevalo najpogosteje kot koordinator in organizator projekta. Zadolženo bo, za posredovanje pomembnih informacij učiteljem in ostalim deležnikom. Sodelovalo bo pri sami izvedbi projekta, poskrbelo za spodbudo projekta, tako pri učiteljih, kot pri učencih in dogovarjanjem z dobavitelje. Vrčevsko vodstvo bo prav tako v največ primerih skrbelo za organizacijo in koordinacijo projekta in seznanjalo ostale deležnike z informacijami. Sodelovalo bo pri celotni izvedbi in spodbujalo tako vzgojitelje, kot tudi otroke in starše k pomembnosti projekta. Poskrbelo bo tudi za kontakte z dobavitelji in promocijo.
Učenci / otroci	Šole bodo učence vključile v projekt s sodelovanjem pri vseh aktivnostih namenjenih za projekt, s pogovori o pomembnosti zajtrka, zdravi hrani, lokalni predelavi,..., sodelovanje na razrednih urah, natečaji, razstavami, kulturnimi programi, ogledi filmov, degustacijami in promocijo. Vrtci bodo otroke vključevali z pripravo aktivnosti in aktivno sodelovanje na njih (risanje, pogovori, didaktične igre)
Starši	Šole so najpogosteje navajale vključevanje staršev, z rednim obveščanjem o poteku projekta preko zgibank, spletne strani, roditeljskih sestankov in govorilnih ur, s spodbujanjem otrok k zajtrkovanju, pomoč pri pripravi in izvedbi projekta (npr. donacije) in ogledom razstave na temo projekta. Vrtci bodo za vključevanje staršev poskrbeli z rednim obveščanjem o poteku projekta preko zgibank in spletne strani, pri izvedbi zajtrka (npr. vključevanje v dejavnosti), s spodbujanjem otrok k zajtrkovanju in ogledom razstave na temo projekta.
Dobavitelji živil	Šole so navajale sodelovanje z dobavo, predstavitvami dobaviteljev, donacijami, dostavo in reklamo. Vrtci bodo za vključevanje dobaviteljev poskrbeli s predstavitvami dobaviteljev otrokom, dobavitelji bodo seznanili otroke s čim se ukvarjajo, poskrbeli bodo za dobavo in dostavo in povabljeni bodo na zajtrk.
Kmetije in zadruga	Šole so kot sodelovanje s kmetijami in zadrugami navajale obisk kmetij, predstavitve kmetijskih dejavnosti, obratov, dobava in dostava hrane in donacije. Tudi vrtci so najpogosteje navajali obiske kmetij, predstavitve njihovega dela, dostavo hrane in donacije

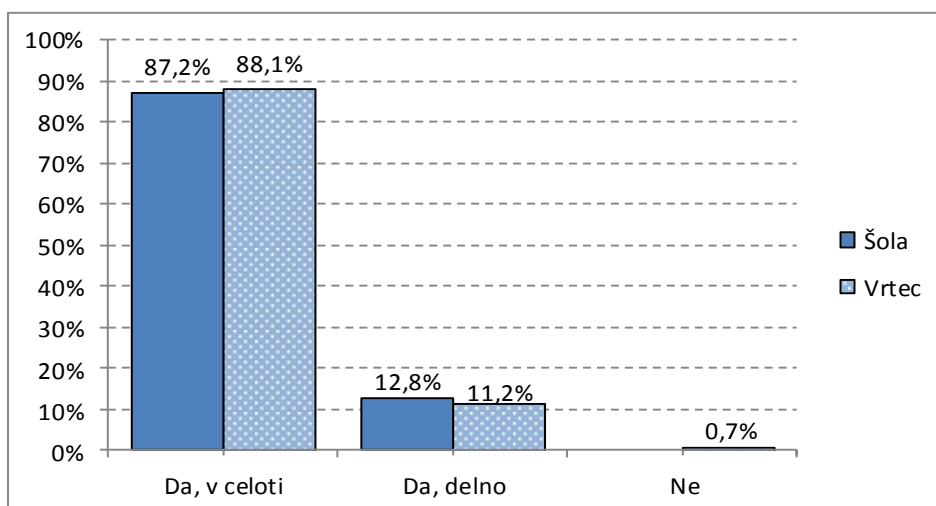
Čebelarji	Čebelarji bodo na šolah izvajali predstavitve njihove dejavnosti in aktivnosti, degustacije medu in šolam bodo prispevali med. Čebelarji bodo tudi v vrtcih izvajali predstavitve njihove dejavnosti in aktivnosti, govorili o pomenu medu, otrokom razdelili zloženko na temo medu.
Peki	Šole so imele v načrtu sodelovanje s peki z obiski lokalnih pekarn, raznimi predstavitvami na šolah, donacijami pekovskih izdelkov, dostavami, degustacijami in raznimi delavnicami na temo peke. Vrtci so sodelovanje načrtovali z obiski pekarn, kjer bi se otroci seznanili s postopkom pekarske proizvodnje in predstavitvami v vrtcih.
Živilsko predelovalna industrija	Šole so kot sodelovanje z živilskimi industrijami navajale obiske le teh, predstavitvami na šolah, promocijskim materialom, donacijami in dostavo živil. Tudi vrtci so navajali podobne načine in sicer, obiske, predstavitve in dostavo.
Lokalne skupnosti	Šole so za način vključevanja navajale povabilo in obisk župana na dan izvedbe zajtrka, seznanjanje lokalne skupnosti o pripravah, in poteku projekta TSZ, vabilo k ogledu, sodelovanje pri organizaciji projekta, predstavitev lokalnih obrti, vključevanje lokalnih medijev in obiski poslancev. Tudi vrtci so najpogosteje navajali obisk župana in nato seznanjanje lokalne skupnosti o pripravah, in poteku projekta TSZ. Navajali pa so še donacije, vabila k ogledu projekta ipd.
Zavodi za zdravstveno varstvo	Šole so navajale, da so od ZZV-ji sodelovali z izobraževanjem kuharskega osebja, svetovanji glede projekta, koristen vir informacij, predvidena predavanja (tako za delavce šole, kot tudi za učence), sodelovanje v okviru projekta zdrava šola in delavnicami. Vrtci ZZV-je vključujejo predvsem zaradi koristnega vira informacij in raznih predavanj za otroke (npr. prikaz pravilnega umivanja rok.)
Kmetijsko svetovalna služba pri Kmetijsko gozdarski zbornici Slovenije	Šole bodo KGZS-je vključevale s predavanji, svetovanji, pomoči pri iskanju dobaviteljev, informiranju, pomoči pri naravoslovnih delih, z obiski kmetij in predavanji. Vrtci so navajali pomoč pri organizaciji, obveščanje in informiranje, prirejanje delavnic za otroke in donacije.

Glede težav, ki so se pojavile pri načrtovanju projekta, so šole poročale predvsem glede organizacije projekta (šole ga niso vključile v letni načrt), logistike (šole, ki imajo še podružnične oddelke), skrbi s pravočasno dostavo in količino potrebnih živil, prepozna obveščanja s strani organizatorjev projekta ter nepopolne tabele z dobavitelji.

Vrtci so navajali manj težav kot šole. Navajali so skrbi s pravočasno dostavo in količino potrebnih živil, prostorsko stisko in prepozen kontakt z dobavitelji.

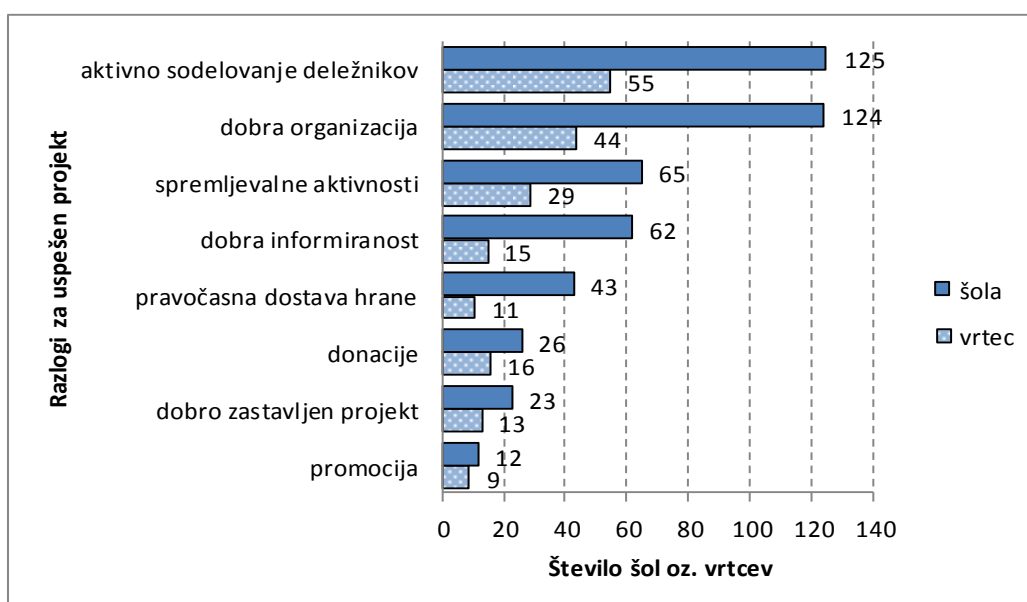
3.2 Vprašalnik za kontaktno oziroma odgovorno osebo šole / vrtca

Večina šol in vrtcev (87,2 % oz. 88,2%) je v celoti izvedla aktivnosti kot so jih opredelili v načrtu projekta. Le ena od šol je označila, da aktivnosti ni izvedla, a je v vprašanju čemu pripisuje neuspešno izvedbo projekta pojasnila, da niso bili neuspešni, le načrta niso oddali (Slika 8).

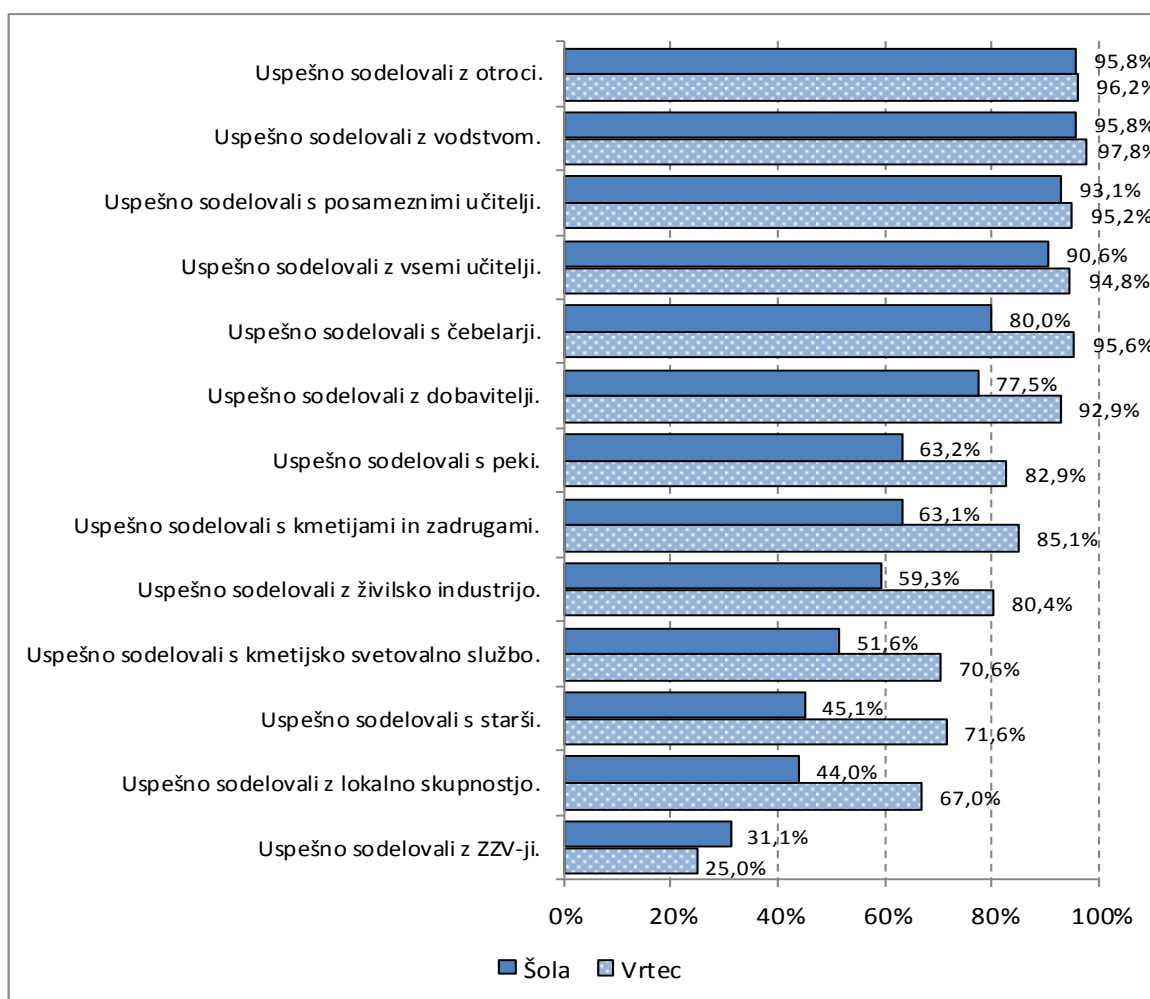
Slika 8: Delež šol in vrtcev, glede na izvedbo aktivnosti, ki so jih opredelili v načrtu projekta.

Šole oz. vrtci v največji meri pripisujejo uspešnost izvedbe projekta aktivnemu sodelovanju deležnikov in dobri organizaciji, najmanj pa promociji (šole) in pravočasni dostavi hrane (vrtci) (Slika 9).

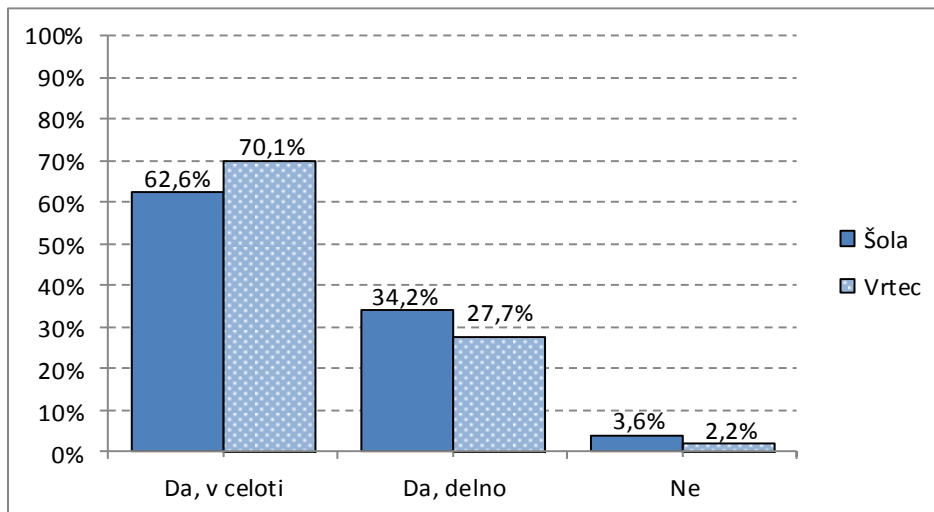
Slika 9: Število šol in vrtcev glede na razloge za uspešno izvedbo projekta

V nadaljevanju smo spraševali kako uspešno je bilo po mnenju šol oz. vrtcev njihovo sodelovanje s posameznimi deležniki (Slika 10). Največ vrtcev (več kot 90%) je poročalo, da je bilo sodelovanje uspešno ali zelo uspešno z otroci, vodstvom šol, posameznimi učitelji in vsemi učitelji, čebelarji ter dobavitelji živil. Manj jih je menilo, da je bilo to sodelovanje uspešno ali zelo uspešno s starši (71,6%), kmetijsko svetovalno službo (70%) in lokalno skupnostjo (67%), medtem ko jih je najmanj menilo, da je bilo to sodelovanje uspešno ali zelo uspešno z regionalnimi zavodi za zdravstveno varstvo (25%). Največ vrtcev pri izvedbi projekta ni sodelovalo z zavodi za zdravstveno varstvo (59%), sledile so lokalne skupnosti (24%) ter kmetijsko svetovalne službe (21%). Največ šol je poročalo (več kot 90%), da je bilo sodelovanje uspešno ali zelo uspešno z z otroci, vodstvom šol, posameznimi učitelji in vsemi učitelji. Manj jih je menilo, da je bilo to sodelovanje uspešno ali zelo uspešno s peki (63,2%), s kmetijami in zadrugami (63,1%), živilsko predelovalno industrijo (59,3%), kmetijsko svetovalno službo (51,6%), najmanj pa s starši (45,1%), z lokalno skupnostjo (44%) in zavodi za zdravstveno varstvo (31,1%). Največ šol pri izvedbi projekta ni sodelovalo z zavodi za zdravstveno varstvo (57%), lokalno skupnostjo (40%) in kmetijsko svetovalno službo (37%), sledila je živilsko predelovalna industrija (29%), kmetije in zadruge (28%), starši (28%) ter peki (26%).

Slika 10: Delež šol in vrtcev glede na oceno uspešnosti sodelovanja z različnimi deležniki

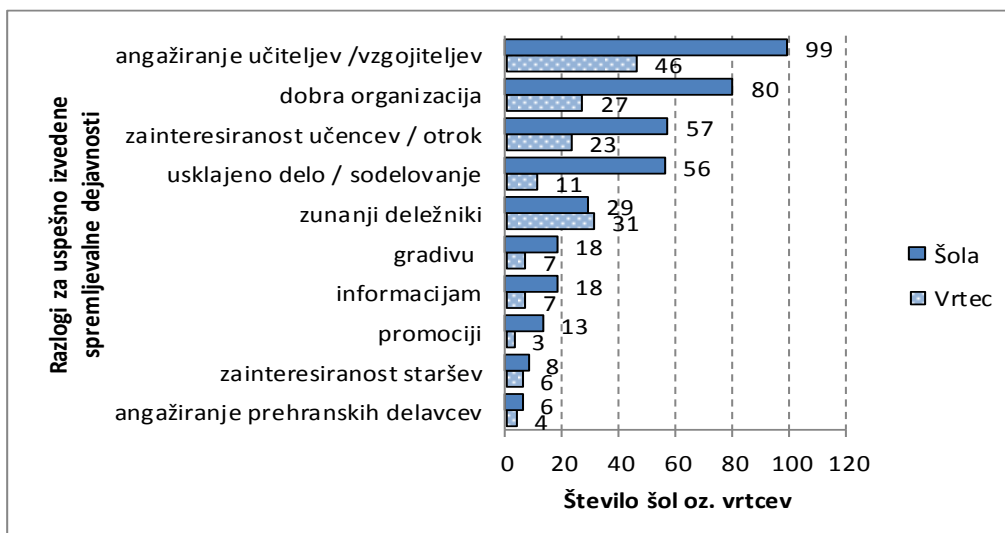
Večina šol in vrtcev (62,6 % oz. 7,1%) je v celoti izvedla spremljevalne dejavnosti, kot so jih opredelili v načrtu projekta (Slika 11).

Slika 11 : Delež šol in vrtcev glede na izvedbo spremljevalnih dejavnosti, ki so jih opredelili v načrtu projekta.

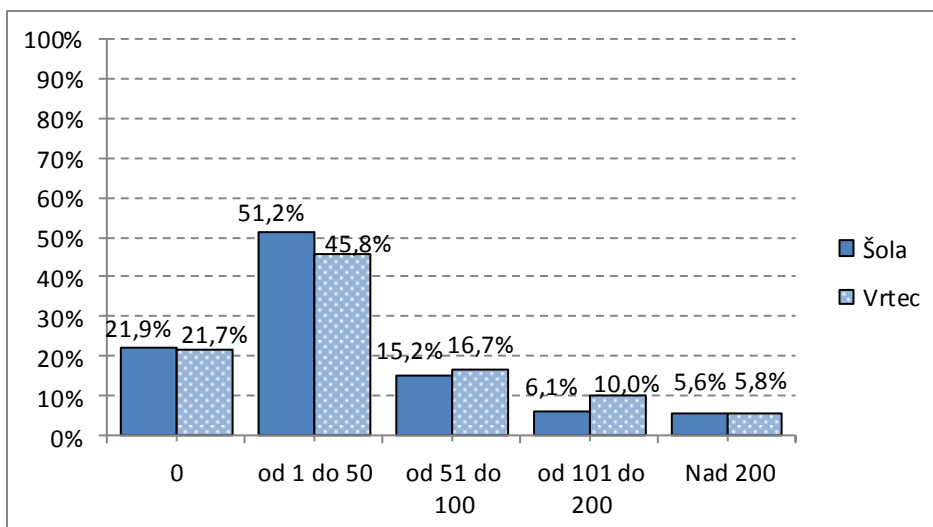
Na vprašanje čemu pripisujete neuspešno izvedbo spremljevalnih dejavnosti je odgovorilo le osem šol in trije vrtci. Šole so kot razloge navajale to, da projekt niso planirale v učnem načrtu, nedorečena izvedba projekta, preobremenjenost učencev (prenasičenost z likovnimi in literarnimi natečaji). Vrtci so kot razloge navajali slabo seznanitev s projektom in slabo organizacijo s strani organizatorjev projekta.

V nadaljevanju nas je zanimalo tudi kateri so razlogi za uspešno izvedbo spremljevalnih dejavnosti. Šole so kot razloge za uspešnost najpogosteje navajale dobro angažiranje učiteljev, dobra organizacija, visoka zainteresiranost učencev ter usklajeno delo. Vrtci pa so kot razloge za uspešnost najpogosteje navajali dobro angažiranje vzgojiteljev, sodelovanje zunanjih deležnikov, dobra organizacija ter visoka zainteresiranost otrok (Slika 12).

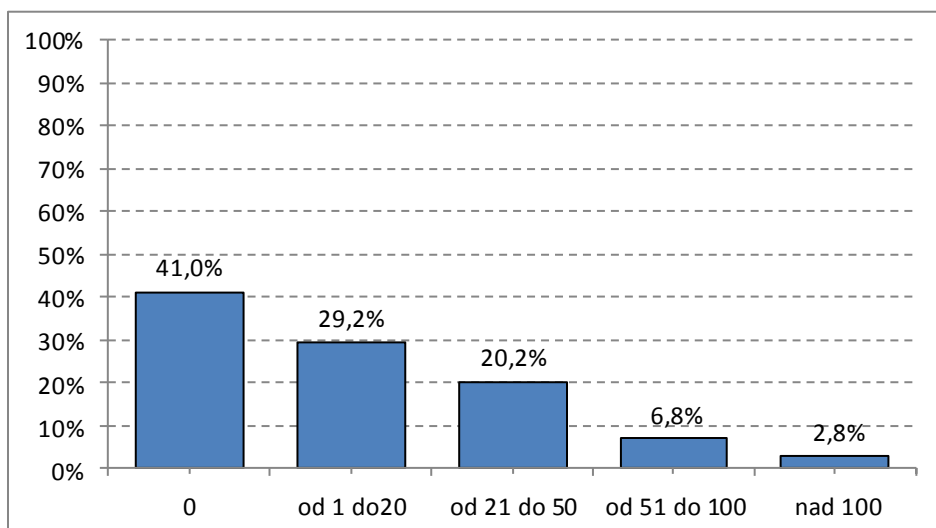
Slika 12: Število šol in vrtcev glede na razloge za uspešno izvedbo spremljevalnih dejavnosti

Zanimalo nas je tudi, kolikšen je bil odziv vrtcev in šol na razpisani literarni in likovni natečaj. Največ šol in vrtcev (51,2% oz. 45,8%) je posredovalo od enega pa do petdeset likovnih del. Dobra petina vrtcev in šol pa se na likovni natečaj ni odzvalo (Slika 13).

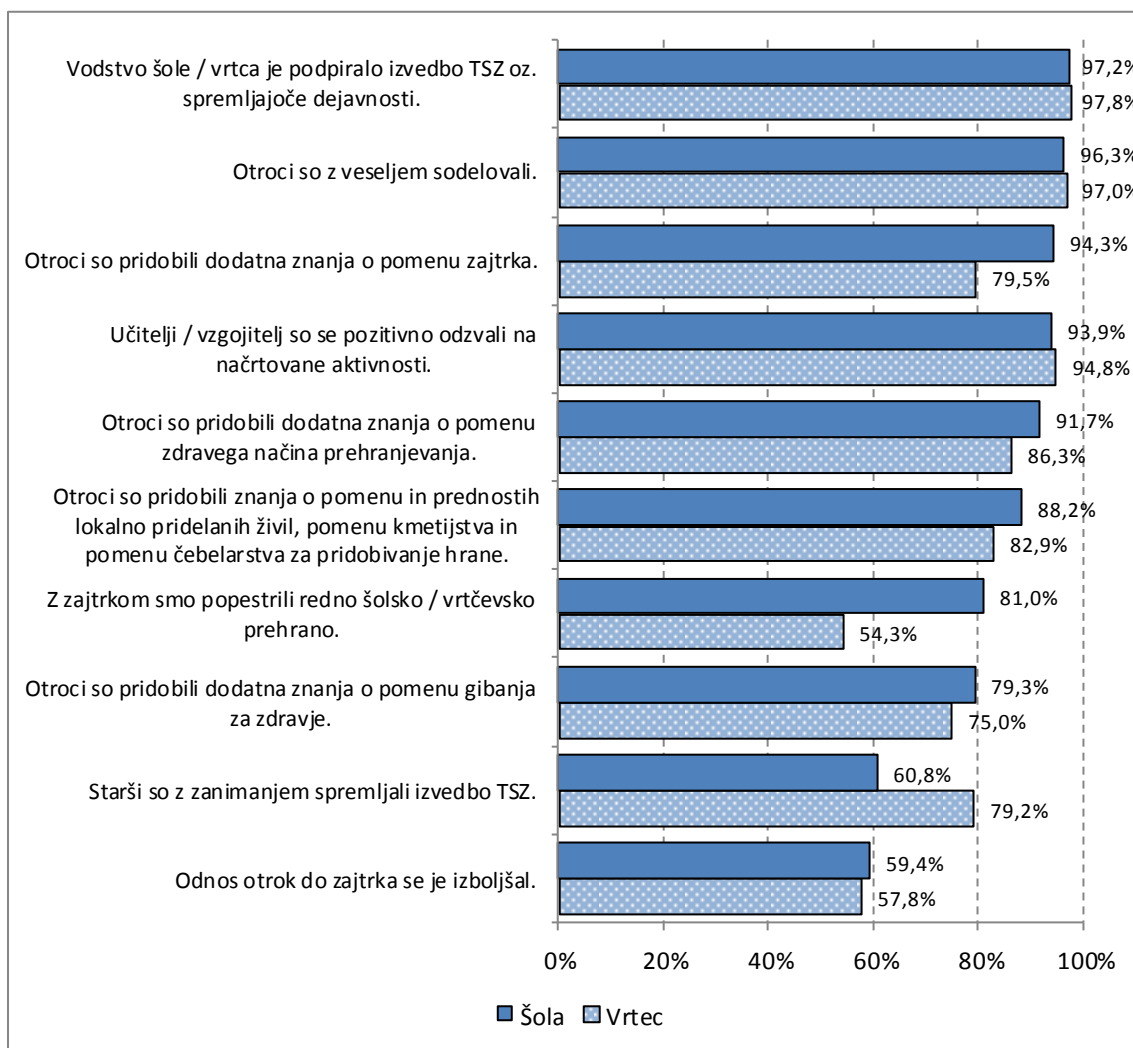
Slika 13: Delež šol in vrtcev glede na število likovnih del

Največ šol (29%) je posredovalo od enega pa do petdeset literarnih del. Dve petini šol pa se na literarni natečaj ni odzvalo (Slika 14).

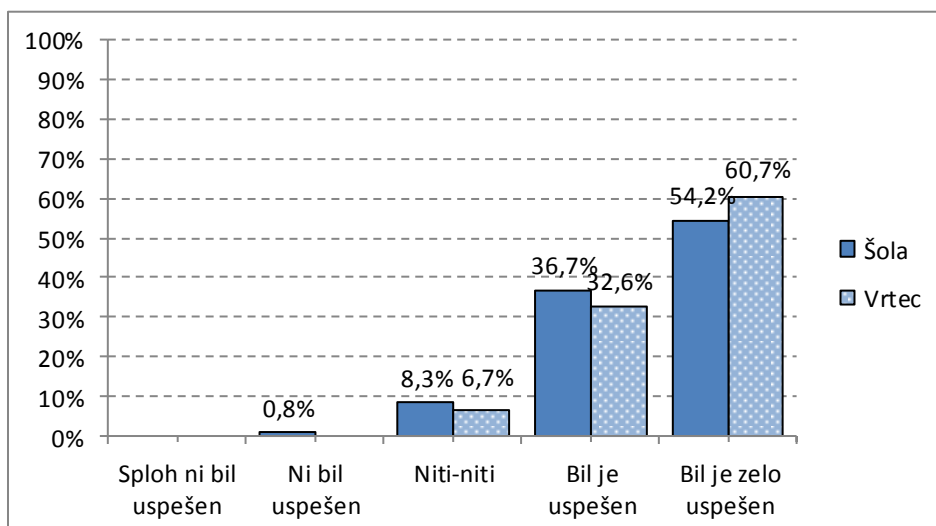
Slika 14: Delež šol glede na število literarnih del

V nadaljevanju navajamo kakšno je bilo strinjanje šol oziroma vrtcev z navedenimi trditvami (Slika 15). Največ vrtcev (več kot 90%) se je strinjalo ali zelo strinjalo s trditvami, da je vodstvo vrtca podpiralo projekt oz. spremljajoče dejavnosti, da so otroci z veseljem sodelovali pri izvedbi projekta in da so se vzgojitelji pozitivno odzvali na načrtovane aktivnosti. Najmanj vrtcev pa se je strinjalo ali zelo strinjalo s trditvijo, da se je s projektom izboljšal odnos otrok do zajtrka (57,8%) in s trditvijo, da se je z zajtrkom popestrila redna ponudba organizirane prehrane (54,3%). Največ šol (več kot 90%) se je strinjalo ali zelo strinjalo s trditvami, da je vodstvo podpiralo izvedbo projekta oz. spremljajočih aktivnosti, da so otroci z veseljem sodelovali pri izvedbi projekta ter da so otroci pridobili dodatna znanja o pomenu zajtrka in pomenu zdravega prehranjevanja. Najmanj šol pa se je strinjalo ali zelo strinjalo s trditvijo, da so straši z zanimanjem spremljali napredek projekta (60,8%) in s trditvijo, da se je s projektom izboljšal odnos otrok do zajtrka (59,4%).

Slika 15: Delež šol in vrtcev, glede na strinjanje s posameznimi trditvami

Na koncu smo kontaktne oziroma odgovorne osebe povprašali tudi, kako na splošno ocenjujejo uspešnost izvedbe projekta na njihovi šoli oziroma v vrtcu. Večina šol oziroma vrtcev (90,9% oz. 93,3%) je menilo, da je bil projekt na njihovi šoli oz. v vrtcu uspešen ali zelo uspešen. Le manj kot 1% šol je menilo, da projekt ni bil uspešen, medtem ko vrtci tega niso zaznali (Slika 16).

Slika 16: Delež šol in vrtcev, glede na splošno oceno uspešnosti projekta

Šole oziroma vrtce smo na koncu še zaprosili, da nam podajo tudi njihova priporočila oziroma predloge za nadaljevanje projekta v prihodnjih letih. Najpogostejši predlogi oziroma komentarji so bili:

- bolj pravočasno obveščanje o dobaviteljih,
- povabiti tudi ostale lokalne pridelovalce hrane, ne samo čebelarje,
- razmik med obroki ni najbolj primeren (zajtrk in naslednjo uro že malica),
- v večji meri vključiti starše,
- možnost izbire zajtrka, ki je značilen za regijo,
- možnost dobave lokalnih pridelovalcev / predelovalcev,
- bolj pravočasno obveščanje o projektu, da lahko vzgojno izobraževalni zavodi planirane dejavnosti tudi načrtujejo (opomba: Ministrstvo za šolstvo in šport je vzgojno - izobraževalne zavode o projektu obvestilo 28. 6. 2011 s prošnjo, naj dogodek umestijo v letni delovni načrt),
- možnost vzgojno izobraževalnih zavodov, da se tudi same dogovarjajo z dobavitelji,
- možnost izvajanja projekta večkrat letno,
- možnost vzgojno izobraževalnih zavodov, da sami iz nabora zajtrkov izberejo zajtrk in to posredujejo dobaviteljem,
- več gradiva,
- boljša komunikacija.

4 ZAKLJUČKI

V šolskem letu 2011/12 so bili v projekt »Tradicionalni slovenski zajtrk« vključeni vsi slovenski vrtci in osnovne šole, kar pomeni, da smo s projektom zajeli celotno vrtčevsko in osnovnošolsko populacijo otrok.

Pri ocenjevanju uspešnosti, v kolikšni meri smo izpolnili osnovne zahteve uporabnosti projekta (»efficacy«) pri organizaciji zajtrka in pri izvajanju spremljevalnih dejavnosti, smo primerjali zastavljen načrt projekta, ki so ga pripravili vrtci in šole ter odgovore na vprašalnik, ki so ga izpolnile kontaktne oziroma odgovorne osebe za izvajanje projekta na vsaki šoli /vrtcu po zaključku projekta. Neposredna primerjava ni mogoča, vendar nam vseeno prikaže oceno stanja načrtovanega in izvedenega. Predvsem pa nam pokaže, kje so nekatere priložnosti in možnosti za izpopolnitev in nadgradnjo projekta v prihodnje.

Na podlagi rezultatov lahko ocenimo, da je razdeljevanje zajtrka v večini primerov potekalo v predvidenih okvirih, predvsem kar se tiče časa in same delitve. Ponudba zajtrka je odražala kompromis med tradicionalnim slovenskim obrokom in trenutnimi razpoložljivimi kapacitetami, medtem ko bo potrebno v prihodnje, v koliko se bo projekt izvajal tudi z donacijo živil za zajtrk, okrepiti raznovrstnost ponudbe. Prav tako bo potrebno podrobneje raziskati dobre prakse nudenja obroka in spremljevalnih dejavnosti ter morebitne ovire, ki so se ob sami organizaciji in izvedbi projekta pojavile. Posebno pozornost bo v prihodnje potrebno nameniti hitrejšemu obveščanju vrtcev in šol glede organizacije in ponudnikov. Šole so namreč že v fazi načrtovanja poročale o težavah predvsem glede organizacije projekta (šole ga niso vključile v letni načrt), logistike (šole, ki imajo še podružnične oddelke), skrbi s pravočasno dostavo in količino potrebnih živil, prepozna obveščanja s strani organizatorjev projekta ter nepopolni seznanji z dobavitelji. Vrtci so navajali manj težav kot šole. Navajali so skrbi s pravočasno dostavo in količino potrebnih živil, prostorsko stisko in prepozen kontakt z dobavitelji. Tudi sicer so šole in vrtci najmanj zaslug za uspešnosti projekta pripisovali dobri informiranosti, pravočasni dostavi živil, dobri zastavljenosti projekta ter promociji. Po drugi strani pa so dragoceni tudi podatki o tem, kje so bili vrtci in šole najbolj učinkovito seznanjeni s projektom, saj iz tega lahko izhajajo predlogi za izboljšanje komunikacije in informiranja oziroma organizacije projekta. Kot najbolj uporabne so ocenili informacije, ki jih je pošiljajo Ministrstvo za šolstvo in šport. To lahko pomeni, da je slednje dobro opravljalo svojo vlogo komunikatorja v projektu. Poleg tega so to informacije, ki jim vrtci in šole zaupajo, komunikacija pa tudi sicer poteka na ta način, ki so ga navajeni in jim je razumljiv in uporaben. Kot že omenjeno, šole, še zlasti pa vrtci niso posebej veliko pripisali uspešnosti izvedbe projekta dobri informiranosti, kar se lahko kaže v pozni napovedi projekta in slabem promoviranju nastale spletne strani, kot osrednje informativne točke za vrtce in šole. Vrtci in šole so z večino deležniki sodelovali dobro, nekoliko manj uspešno pa je bilo sodelovanje z območnimi zavodi za zdravstveno varstvo, lokalno skupnostjo in kmetijsko svetovalno službo, živilsko predelovalno industrijo, kmetijami in zadrugami ter starši.

Ne glede na to, ocenjujemo, da je bil projekt zelo učinkovit na nivoju izvajanja vrtcev in šol, saj so slednji v zelo veliki meri uresničevali zastavljene cilje. Približno štiri petine vrtcev in šol je namreč poročalo, da so v celoti izpolnili aktivnosti, kot so si jih zastavili v načrtu. Pri tem lahko izpostavimo nekatere pomembne razloge za uspešnost na nivoju vrtcev in šol: aktivno sodelovanje z deležniki, dobra organizacija dela ter vključevanje spremljevalnih aktivnosti. Približno dve tretjini šol in vrtcev je v celoti izvedla spremljevalne dejavnosti, kot so jih opredelili v načrtu projekta, verjetno pa bi bil rezultat še boljši, če bi bili vrtci in šole pravočasneje obveščeni. Šole so kot razloge za uspešnost najpogosteje navajale dobro angažiranje učiteljev, dobro organizacijo dela, visoko zainteresiranost učencev ter usklajeno delo. Vrtci pa so kot razloge za uspešnost najpogosteje navajali dobro angažiranje vzgojiteljev, sodelovanje zunanjih deležnikov, dobro organizacijo dela ter visoko zainteresiranost otrok. Visoka motiviranost vrtcev in šol se kaže tudi skozi podatek, da se je več kot štiri petine vrtcev in šol zavzemalo za bolj kontinuirano obravnavo tematike projekta, nekoliko manj pa so šole videle možnosti pri medpredmetni vpetosti obravnavane tematike. Glede na obremenitev šol je pričakovano, da je največ šol (dve tretjini) za projekt predvidelo eno šolsko uro, največ vrtcev (dobra tretjina) pa so za projekt predvideli kar cel dan. Najpogostejše spremljevalne dejavnosti, ki so jih v načrtu predvidele šole in vrtci so bile: obisk lokalnega čebelarja, izdelava pogrinjkov za zajtrk, obisk šolske/vrtčevske kuhinje ter pogovor s kuharjem. Te informacije so zlasti pomembne kot izhodišča za nadaljnje načrtovanje projekta. Relativno dober podatek je tudi odziv šol na razpisan natečaj. Le petin vrtcev in šol ni sodelovalo v likovnem natečaju. Večina vrtcev in šol je po zaključku projekta ocenila uspešnost projekta na njihovi šoli oziroma v njihovem vrtcu kot uspešno oziroma zelo uspešno.

Glavno vprašanje evalvacije je ali je projekt prinesla učinek, oziroma ali je ukrep vplival na izboljšanje obstoječega stanja («effectiveness»). Glede na rezultate z nivoja vključenih otrok lahko sklepamo pritrdilno. Vrtci in šole so se v največji meri strinjali, da so otroci pridobili največ znanj s področja zdravega načina prehranjevanja, pomena zajtrka in pomena in prednostih lokalne hrane, najmanj pa s področja telesne dejavnosti za zdravje. Bistveno manj so se vrtci in šole strinjali s tem, da so s projektom in ponudbo zajtrka vplivali na boljši odnos otrok do zajtrka, vrtci pa so se manj strinjali tudi s tem, da je projekt in ponudba zajtrka otrokom popestrila vrtčevsko prehrano. Pomembno je, da rezultati kažejo na izboljšanje tako pri odnosu do zajtrka kot pri osvajanju novih znanj, medtem ko učinke na nivoju izboljšav prehranskega vedenja v tako kratkem času niti ni mogoče pričakovati.

Pomemben element pri vrednotenju je bilo tudi podporno okolje, zlasti oseb, ki so za učenca oziroma otroka najpomembnejše in se po njih zgleduje, pa tudi medijev in splošne javnosti. Zato smo preverili, kakšna je bila podpora vodstva, učiteljev oziroma vzgojiteljev ter staršev. Po mnenju šol in vrtcev je bila podpora projektu zelo dobra s strani vodstva, kot tudi kolegov učiteljev in vzgojiteljev, medtem ko vključenost staršev (zlasti šole) niso ocenile kot najboljšo. Z večjim vključevanjem staršev v projekt bi lahko z njihovo pomembno vzgojno funkcijo prispevali tudi k oblikovanju sinergij na področju

učinkov. Zelo dober je bil tudi odziv medijev na komunikacijske aktivnosti, saj so o projektu večkrat poročali vsi večji nacionalni mediji, veliko so pa svoje medijskega prostora namenili tudi regionalni in lokalni mediji. S tega vidika je projekt dosegel svoj namen ozaveščanja javnosti o pomenu zajtrkovanja, zdravega prehranjevanja ter o vlogi kmetijstva.

Ključni izzivi, ki jih predlagamo v prihodnje, so naslednji:

- izboljševanje informiranja in komunikacije z vrtci in šolami na podlagi uspešnosti, učinkovitosti in zaupanja posameznih komunikacijskih kanalov;
- pravočasnejše načrtovanje projekta s pravočasnejšim obveščanjem o organizaciji in izvedbi projekta ter dobaviteljih,
- povečanje nabora živil za zajtrk, upoštevajoč tudi lokalne in regionalne značilnosti,
- intenzivnejše vključevanje staršev, kmetijskih svetovalcev, lokalnih pridelovalcev in širše lokalne skupnosti v aktivnosti projekta z namenom krepitve mreženja in vzpostavljanja kratkih verig,
- kontinuirano izvajanje projekta,
- nadaljnje komunikacijske aktivnosti o projektu, s čimer se dodatno ozavešča splošno javnost.

Zaključujemo, da je projekt dober povezovalni mehanizem več sistemov, ki skupaj delujejo v isto smer. Pomemben je vsak člen in pomembna je krepitev vloge vsakega posameznega člana. Projekt prinaša željene učinke, vendar pa lahko v relativno kratkem časovnem obdobju govorimo le o kratkoročnih učinkih. Spreminjanje nekih utečenih navad in vedenj poteka po postopnem, predvidljivem zaporedju, kjer posameznik najprej spreminja odnos, mišljenje, nato konkretno vedenje. Šele nato se sprememba odrazi na merljivih posledicah, ko lahko govorimo o direktnih učinkih na človeka.

5 VIRI

1. Brown JE. Nutrition Through the Life Cycle. Belmont: Thomson Wadsworth, 2008.
2. Gabrijelčič Blenkuš M, Gregorič M, Fajdiga Turk V. Prehranske navade in prehranski status. In: Jeriček H, Lavtar D, Pokrajac T. editors. HBSC Slovenija Z zdravjem povezano vedenje v šolskem okolju. Poročilo o raziskavi. Ljubljana, Inštitut za varovanje zdravja RS, 2007: 204.
3. Gregorič M. Zajtrkovanje. In: Jeriček Klanšček H, Roškar S, Koprivnikar H, Pucelj V, Bajt M, Zupanič T. editors. Neenakosti v zdravju in z zdravjem povezanih vedenjih slovenskih mladostnikov. Ljubljana, Inštitut za varovanje zdravja RS, 2011: 320.
4. Radej, B. Golobič, M. Macur, S. Dragoš. 2011. Vrednotenje politik – obzorja nove miselnosti. Ljubljana, Vega
5. Radej, B. 2010. Osnove vrednotenja politik za občasne uporabnike. Ljubljana, Inštitut za politike prostora,
6. Slovenski tradicionalni zajtrk (2011). Povzeto: 16. januar 2012. Dosegljivo na: <http://www.tradicionalni-zajtrk.si/>
7. WHO. Inequalities in Young People's Health. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: International report from the 2005/2006 survey. Health Policy for Children and Adolescents, No. 5. Geneva: WHO, 2008.
8. WHO. Diet, nutrition and prevention of chronic diseases. Report of a Joint WHO/FAO Expert Consultation. Geneva: WHO Technical Report Series, 916, 2003.